

A Kádár-korszak (1956-1989)

1. A rendszer kialakulása (1956-1961)

1956. nov. 4. – a forradalom bukása, szovjet intervenció

Kádár János alakít kormányt szovjet segítséggel (Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány).

1957-61: visszatérés a pártállami irányításhoz, a diktatúra megerősítése

marad az egypártrendszer, a forradalom alatt létrejött MSZMP a politikai élet meghatározója

a forradalom után megtorlás – Kádár kormányát a közvélemény nem fogadja el, passzív ellenállás folyik
pozícióját csak kemény fellépéssel tudja megerősíteni, az első néhány év a így a Rákosi-korszakot idézi

tömeges letartóztatások, kivégzések, minden társadalmi rétegből
a megtorlás miatt sokan emigrálnak, elhagyják az országot

a megtorlás aktív résztvevői az új karhatalmi szervezet tagjai, a „pufajkások”,
zömmel a Rákosi-féle keményvonalas diktatúra hívei, volt ÁVH-sok

1957-ben megalakul a Munkásórség (feladata a párt és a kommunista berendezkedés védelme, a párt félkatonai szervezete)

A megtorlás részeként Nagy Imrét és társait 1958. június 16-án kivégzik

Ezekben az években **lezajlik a mezőgazdaság teljes kollektivizálása** is: 1961-re a földek majdnem 100%-a állami tulajdonba kerül, a parasztság kénytelen belépni a termelőszövetkezetekbe.

Az 1960-as évek elejére a rendszer megszilárdul, mindenki kénytelen elfogadni, hogy nem lesz változás. A Kádár-kormány helyzete megerősödik, megvalósul a **konzolidáció.**

2. A konszolidált rendszer jellemzői

A rendszer elfogadottságát több tényező határozta meg:

- **a 60-as évek elejére a párt hatalmának stabilizálásával a megfélemlítés csökken, a rendszer közismertté vált jelszava lesz: „Aki nincs ellenünk, az velünk van.”, vagyis aki elfogadja a kialakult viszonyokat, azt az állam nem háborgatja, de alapvetően nem tűri meg az ellenzéki gondolkodást (Rákosi idején a jelszó „Aki nincs velünk, az ellenünk van” volt). A diktatúra tehát maradt, de sokat finomodott, ezért is szokás „puha diktatúrának” nevezni.**
A diktatúra enyhülését jelezte **1963-ban az amnesztiarendelet**, amely során több ezer politikai elítélt szabadult a börtönökből.
- **Kádár tanult Rákosi Mátyás hibáiból, jól mutatta ezt a váltást a kollektivizálás megvalósítása is: a Rákosi-korszakhoz képest kevésbé erőszakos úton, kisebb engedményekkel hamar sikerült megvalósítani. Ami a Rákosi-korszakban negatívum volt (pl. a kötelező beszolgáltatás), az megszűnt, ráadásul a parasztság számára**

komoly engedmény volt a háztáji gazdálkodás engedélyezése. A háztáji lényegében a parasztságnak saját használatra átengedett kis földterület volt, amelyen azt termelt, amit akart, nem az államnak, hanem saját javára, vagyis **az önálló gazdálkodást részleges megmaradását jelentette.**

Kádár **nem tartotta fenn a személyi kultuszt sem**, ami a Rákosi-korszak jellemző vonása volt. Szándékosan törekedett az „**egyszerű vezető**” képének sugallására, beszédstílusa, modora is közelebb állt a hétköznapi emberekhez.

- **a rendszer alapelemévé vált az életkörülmények, életszínvonal javítása.** Ez is a **Rákosi-korszak tanulsága volt**, hiszen a padlássöprések, az áruhiány, a jegyrendszer, beszolgáltatás mind-mind növelték akkor az elégedetlenséget, ami a forradalomhoz vezetett. Kádár időszakában leginkább **a jóléti intézkedések, a biztos megélhetés stabilizálták legjobban a rendszert, ez volt a fő legitimáló ereje, elfogadásának legfőbb oka.**

Kiszélesítették például a **szociálpolitikai ellátásokat** (nyugdíj, a betegségi és anyasági segély, valamint a családi pótlék kiterjesztése és a gyermekgondozási segély (GYES) bevezetése). Ezen kívül a rendszer mindenkinek biztosított munkát, az ún. **teljes foglalkoztatottság** megvalósítására törekedett a **szocialista ideológia jegyében** (nem lehetett senki munkanélküli, szigorú törvények sújtották a munkakerülőket – akár börtön is járt érte).

Megvoltak továbbá az egyéni boldogulás lehetőségei: jó példa erre a mezőgazdaságban a háztáji gazdálkodás bevezetése, ami a parasztságnak bevétel kiegészítést jelentett.

Mindezt természetesen dolgozni kellett („**Aki dolgozik, az boldogul.**”)

- **több szabadságot biztosított a lakosság számára:** más szocialista országokhoz képest **tágabbak voltak az utazási lehetőségek**, lehetett pl. nyugatra is utazni (igaz, korlátok között, pl. csak meghatározott valutakerettel, és meghatározott időközönként). Megengedőbb volt a rendszer a **kultúra terén is:** az **Aczél György** nevéhez fűződő kultúrpolitika „**a három T**” elvét követve „**tiltott, túrt és támogatott**” kategóriába sorolta a művészeti alkotásokat és művészeket. Ennek köszönhetően olyan nyugati alkotásokat (pl. zenéket, filmeket) is megismerhetett a magyar közönség, amelyeket nem ítélték veszélyesnek a rendszer szempontjából, és művészi értékük is volt.

A jóléti intézkedéseknek, nagyobb szabadságnak köszönhetően Magyarország **a legélhetőbb ország képét mutatta a szocialista táborban** („**a legvidámabb barakk**” volt a nyugat szemében).

Az 1960-as évekre **megváltozott Magyarország nemzetközi helyzete is:** 1962-ig Kádár rendszerét nem tekintették legálisnak, **1956-tól az ENSZ állandóan napirenden a „magyar kérdést”.** A rendszer elfogadottsága miatt, illetve a hidegháborúban tapasztalható újabb enyhülési szakasz miatt az USA kezdeményezte **1962-ben az ENSZ-ben „a magyar kérdés” levételét** a napirendről, ezzel a **Kádár-vezetés nemzetközi szinten is elismertté válik.**

A nyugati kapcsolatok bővülésében nagy szerepe volt **Willy Brandt „új keleti politikájának”** is, amelynek köszönhetően az NSZK-val bővültek Magyarország kapcsolatai. Magyarországon nyílt lehetősége a két német állam miatt elszakított családoknak a találkozásra pl., emelkedett a német turisták száma. Kádár elfogadottságát jelezte az 1970-es években az is, hogy az **USA visszaszolgáltatta Magyarországnak a Szent Koronát.**

3. Életmód a Kádár-korszakban

A Kádár-rendszert szokás a **gulyáskommunizmus vagy friziderszocializmus** fogalmával is jellemezni a jólét miatt.

Az életmód a nyugati jóléti, **fogyasztói társadalom jelenségeit** mutatta: az **élelmiszer- és áruellátás javult, a háztartási gépek (pl. hűtőgép, mosógép, televízió) elterjedté váltak a háztartásokban, sok munkával elérhető volt a személyautó, hétvégi telek, nyaraló, rendszeres üdülés.**

Átalakultak a vásárlási szokások (ABC hálózat), az öltözködési szokások a nyugati mintát követték (miniszoknya, farmer, pulóver). Az életkörülmények javulását mutatta a falvakban az összkomfortos „kockaházak” divatba jövele, a városokban a panelházak építése.

4. A rendszer árnyoldalai

A **nagyobb szabadság természetesen nem jelentett teljes szabadságot.** A Kádár-korszakban a **párttól független közösségi cselekvést, szerveződések nem támogatták,** csak a párthoz kötődő szervezetek működtek. A civil szerveződések hiánya hosszú távra **meghatározta az emberek közösségi szellemét,** ennek lett negatív következménye lett az elzárkózás, a csak saját problémákkal való törődés elterjedése a társadalomban.

Megmaradt az „éberség” **beidegződése** is: a Belügyminisztériumban továbbra is külön csoport (a hírhedt **III/III-as ügyosztály**) foglalkozott **bizonyos személyek, csoportok állandó megfigyelésével,** ügynökök, beszervezett besúgók hálózatát működtetve.

Az életszínvonal emelésének politikája is következményekkel járt, emiatt **elhanyagoltak egy sor, kevésbé fontosnak ítélt területet, mint például a távközlés vagy az úthálózat, oktatás, egészségügy fejlesztését;** ezeken a területeken Magyarország egyre inkább lemaradt a nyugati országoktól. **Magyarországon viszonylagos jólét uralkodott, viszont emögött nem állt olyan teljesítőképes gazdaság, mint a nyugati államokban.**

A **gazdaság alapvető jellemzői** ugyanis azok maradtak, mint korábban: maradt a merev, **állami irányítású tervgazdálkodás, az extenzív fejlesztések** (mennyiségi bővülés, új beruházások) előtérbe helyezése, **az állami szabályozások rendszere** (pl. kötött, hatósági árak az alapvető élelmiszerek esetében). Ezeknek **megvolt a maga haszna** (pl. az új beruházások új munkahelyeket teremtettek, az árakat mesterségesen alacsony szinten tartották, így könnyen megvásárolhatóak voltak pl. az alapvető élelmiszerek), de **a gazdaság fejlődése az 1960-as évek végére lassulni kezdett.**

Az új gazdasági mechanizmus kísérlete

Ezt a tendenciát figyelembe véve **1968-ban** így indult útjára gazdasági szakemberek (Nyers Rezső, Fock Jenő) elgondolásai alapján az **új gazdasági mechanizmus,** amit nagyobb szabású gazdasági reformnak szántak. A reform lényege **az extenzív fejlesztésről az áttérés lett volna az intenzív fejlesztésre** (tehát **a mennyiségi szemlélet helyett a minőség és hatékonyság volt a cél,** az új befektetések helyett a korszerűsítés, a meglévő struktúra fejlesztése). A reform keretében **alapvetően lazítottak a tervgazdálkodás szabályain, csak keretszámokat írtak elő,** nem szigorú tervszámokat, és a **vállalatok nagyobb önállóságot kaptak a megvalósításhoz.** Az alapelv az volt, hogy a döntések ott szülessenek, ahol a termelés folyik, ezzel akarták **ösztönözni a hatékonyabb termelést.**

A reform azonban **nem érte el célját.** A megvalósításba ugyanis **olyan fékeket építettek bele, amelyek eleve kétségessé tették a reform sikerét.** Ilyen volt pl.

- **a hatósági árszabályozás fenntartása,** ami eleve kizárta a versenyképességet

- **a teljes foglalkoztatottság fenntartása** (maradt a felesleges alkalmazások tömege, ami a munkamorálra volt rossz hatással, illetve a bérek kifizetése a nyereségességet kérdőjelezte meg)
- **az állami támogatás és nyereségelvonás rendszere**, amelynek keretében a nyereségesen működőktől vették el a nyereséget, hogy a rosszul működőket támogassák.

Ahhoz, hogy a reform sikeres legyen, **politikai és ideológiai változásra is szükség lett volna**. Előrelépés ezen a téren viszont nem történt, Kádár nem kockáztatta meg, hogy jelentősebb változásokkal Magyarország Csehszlovákia sorsára jusson (1968. „prágai tavasz”), ezért 1973-ban leállították az új gazdasági mechanizmust.

A gazdasági reform sikertelensége után a gazdaság lassú hanyatlása folytatódott. Az életszínvonal fenntartása viszont létkérdés volt a rendszer számára (emiat fogadták el), így a gazdasági problémákból eredő hiányt **hitelfelvételekkel** próbálták orvosolni. A hitelek javarésze az életszínvonal politika szinten tartására ment el, nem a hatékony gazdálkodás megteremtésére, így az államháztartási hiány folyamatosan nőtt. Az 1980-as évekre az ország **adósságcspadába** került, már a **meglévő hitelek törlesztésére vettek fel újabb hiteleket**.

A társadalmi következmények

Az életszínvonal fenntartása a lakosságtól is többletmunkát igényelt. Az egyéni boldogulást a rendszer azzal támogatta, hogy szemet hunyt a **„második gazdaság”** létezése fölött. **„Második gazdaság”** alatt a háztájiban, a kisiparban és kiskereskedelemben **legálisan mellékállásban végzett munkát értették**, de ide számították például a **magáncélra végzett munkát („maszekolást”)** is. Ennek köszönhetően a családok több bevételhez juthattak – igaz, több munka árán.

Az életszínvonal emelésének és szinten tartásának árát így viszont a lakosság is megfizette: az emberek jelentős része **önkiszákmányoló munkát** végzett „második gazdaságban”, a főállás mellé másodállást vállalva a több és biztosabb jövedelem érdekében. A hetvenes években a **magyar családok mintegy háromnegyede szerzett jövedelmet a második gazdaságból**.

Az önkiszákmányolás, túlhajszoltság ugyanakkor negatív társadalmi következményekkel járt. 1960 és 1980 között **a felnőtt lakosság várható élettartama csökkent**, különösen **a középkorú férfiak halálozási arányai romlottak**. Nőtt a **deviáns jelenségek száma**: az **öngyilkosságok** aránya, az **alkoholisták száma** folyamatosan emelkedett.

Válságba került a társadalom alapegysége, a család is: nőtt a válások száma, elkezdődött az egy, maximum kétgyermekes családmodell elterjedése (több gyermek eltartása már problémás lehetett).

Mindezek mellett jellemzővé vált **a társadalmi különbségek növekedése**. A Kádár-korszakban is létezett társadalmi elit (a **káderek**, vezető beosztásban lévők, akiknek szűkebb körét a **nomenklátúra**, a párt felső vezetése jelentette), akik mindenhez könnyebben jutottak hozzá, míg másik oldalon nőtt azon családok száma, akik jelentős többletmunkával tudták csak fenntartani a jólétet, vagy épp szegénységben éltek (pl. sokgyermekes munkáscsaládok, szakképzettség nélküliek, egyedülállók). A társadalmi egyenlőség tehát, amit a rendszer hirdetett, a valóságban nem érvényesült.